

Antoni Krzysztof Sobczak, *Mazowiecki Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej w Ciechanowie w latach 1928-1939*, Ciechanów 2015, ss. 272

Straż Graniczna Drugiej Rzeczypospolitej, a szczególnie historia poszczególnych inspektoratów okręgowych wchodzących w skład formacji, jest najmniej eksplorowanym tematem badawczym przez współczesnych historyków. Spośród istniejących przed wojną sześciu inspektoratów okręgowych tylko jeden – Mazowiecki doczekał się naukowego opracowania uwieńczonego wydaniem publikacji. Jest to o tyle dziwne, że w ostatnim okresie historia poszczególnych inspektoratów okręgowych była tematem dysertacji naukowych podejmowanych przez historyków. Autorem monografii Mazowieckiego Inspektoratu Okręgowego Straży Granicznej jest znany historyk, zastępca dyrektora Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie, nauczyciel akademicki – Antoni Krzysztof Sobczak.

Powyższa publikacja prezentuje historię Inspektoratu Okręgowego Straży Granicznej z siedzibą w Ciechanowie, odpowiedzialnego za ochronę polsko-niemieckiej granicy państwowej w rejonie Prus Wschodnich. Omawiana książka stanowi drugą próbę opisanie dziejów przedwojennej Straży Granicznej z Mazowsza. Pierwszą publikacją na ten temat był artykuł Marka Góryńskiego pt. *Mazowiecki Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej*, który został opublikowany w 2000 roku na łamach Zeszytu Naukowego wydanego przez Muzeum Wojska Polskiego w Białymstoku.

Książka Antoniego K. Sobczaka *Mazowiecki Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej w Ciechanowie w latach 1928-1939* składa się z: informacji od autora, wstępu, czterech części, zakończenia, bibliografii, wykazu tabel oraz skrótów. Całość zamyka prezentowany wybór dokumentów Mazowieckiego Inspektoratu Okręgowego SG. Publikacja powstała na podstawie dokonanej przez A.K. Sobczaka kwerendy dokumentów przedwojennej Straży Granicznej znajdujących się w Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie oraz w Centralnym Państwowym Archiwum

Historycznym we Lwowie, a także prywatnych zbiorów dokumentów przedwojennej Straży Granicznej, do których dotarł autor. Przeprowadzone badania zasobów archiwalnych w kraju i za granicą znajdują odzwierciedlenie na kartach omawianej publikacji w postaci bogatej ikonografii.

W części pierwszej *Pierwsze formacje graniczne* Antoni K. Sobczak w krótkim rysie przedstawił historię polskich formacji granicznych od chwili powstania II Rzeczypospolitej aż do momentu stworzenia trwałego systemu ochrony granicy państwa. W tej części autor omówił skomplikowany proces tworzenia zrębów systemu ochrony granicy państwa w pierwszych latach istnienia II RP na tle następujących po sobie formacji granicznych. Czytelnik w niniejszym rozdziale znajdzie informację o pierwszej Straży Granicznej, Wojskowej Straży Granicznej, Batalionach Celnych, Straży Celnej oraz o Korpusie Ochrony Pogranicza i Straży Granicznej.

W kolejnym rozdziale *Straż Graniczna* znajdują się podstawowe informacje o Straży Granicznej utworzonej w 1928 roku, jej organizacji, strukturze organizacyjnej, systemie szkolenia oraz umundurowaniu funkcjonariuszy SG. W części tej zainteresowani historią formacji granicznych znajdą biogramy trzech dowódców przedwojennej Straży Granicznej – generałów Stefana Paślawskiego, Jana Gorzechowskiego oraz Waleriana Czumy. Dodatkowo rozdział zawiera fotografie oraz rysunki prezentujące stopnie służbowe obowiązujące w SG, zdjęcia mundurów oraz wybranych elementów umundurowania użytkowanych przez oficerów i szeregowych pełniących służbę graniczną, a także dane taktyczno-techniczne uzbrojenia będącego na wyposażeniu przedwojennej SG.

W rozdziale trzecim pt. *Mazowiecki Inspektorat Okręgowy SG w Ciechanowie*, który stanowi zasadniczą część książki, autor przedstawia proces formowania w 1928 roku Inspektoratu Okręgowego Straży Granicznej z siedzibą sztabu w Ciechanowie odpowiedzialnego za ochronę granicy państwa na Mazowszu, a także zmiany w strukturze organizacyjnej inspektoratu, jakie zaszły w ciągu 11 lat jego istnienia. Omawiając strukturę organizacyjną Antoni K. Sobczak prezentuje dyslokację poszczególnych inspektoratów granicznych, komisariatów oraz placówek i posterunków podległych Mazowieckiemu Inspektoratowi Okręgowemu SG. W części tej uważny czytelnik znajdzie informacje o kadrze kierowniczej inspektoratu okręgowego, szkoleniu specjalistycznym strażników oraz o postępowaniu dyscyplinarnym. Ponadto w rozdziale tym autor opisuje realizację zadań Mazowieckiego Inspektoratu Okręgowego SG w zakresie zwalczania przemytu towarów przez granicę państwa, jak również produkcji i sprzedaży w strefie nadgranicznej towarów monopolowych. Prezentując materiały operacyjne Straży Granicznej oraz zdjęcia i rysunki skrytek konstrukcyjnych w pojazdach, autor omawia metody przemytu towarów stosowane przez szmuglerów w latach trzydziestych. Co ciekawe, analiza przedstawionego w publikacji materiału w zakresie zwalczania kontrabandy pozwala wyciągnąć wnioski, z których wynika, że pomimo upływu lat, zmiany kształtu pojazdów oraz ubioru przemytników we współczesnych czasach nadal są przez nich stosowane te same metody. Omawiając sprawy przemytu autor prezentuje również informacje o wywiadzie granicznym, budowie aparatu wywiadowczego Straży Granicznej, działalności służb kwatermistrzowskich i uzbrojenia oraz sprzętu znajdującego się na wyposażeniu

Mazowieckiego Inspektoratu, a także o wykorzystaniu przez SG zwierząt do ochrony granicy państwowej. Całość tego obszernego rozdziału zamyka kwestia roli, jaką odgrywała Straż Graniczna w zakresie propagowania działalności kulturalnej na pograniczu, oraz udziału przedstawicieli formacji w różnego rodzaju uroczystościach państwowych.

W kolejnej części *Oficerowie, szeregowi i pracownicy kontraktowi pełniący służbę w strukturach Mazowieckiego Inspektoratu Okręgowego (Okręgu) Straży Granicznej w Ciechanowie w latach 1928-1939 wybrane przykłady* autor zamieścił opracowane na podstawie akt personalnych i rozkazów dziennych biogramy 25 osób – oficerów, szeregowych oraz pracowników kontraktowych pełniących służbę w Mazowieckim Inspektoracie Okręgowym. Zawierają one podstawowe dane personalne prezentowanych osób, informacje na temat przebiegu służby w formacjach granicznych II RP oraz dane o posiadanym stopniu służbowym i odznaczeniach. Jednocześnie Antoni K. Sobczak zapoznaje czytelnika z opiniami służbowymi poszczególnych osób. Analiza przedstawionych życiorysów wskazuje na to, iż przedwojenna Straż Graniczna w dużej mierze rekrutowała swoje kadry z Sił Zbrojnych, jak również z Korpusu Ochrony Pogranicza, przy czym – jak wynika z biogramów – posiadany przez strażnika granicznego stopień oficerski w Wojsku Polskim nie zawsze gwarantował zajmowanie przez niego etatu oficerskiego w SG II RP.

Całość publikacji zamyka prezentacja wybranych przez autora jedenastu dokumentów wytworzonych przez Mazowiecki Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej. Ich cezurę czasową stanowią lata 1928-1939, tj. Rozkaz nr 76 z 7 listopada 1928 roku majora Karola Kurka, kierownika Mazowieckiego Inspektoratu Okręgowego SG w Ciechanowie, w którym dziękuje podwładnym za dotychczasową współpracę, oraz Rozkaz Organizacyjny nr 1 z 25 lutego 1939 roku komendanta Mazowieckiego Okręgu Straży Granicznej, w którym informuje o utworzeniu na przejętym od KOP odcinku granicy państwowej nowego Obwodu Straży Granicznej w Suwałkach.

Książka Antoniego Krzysztofa Sobczaka *Mazowiecki Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej w Ciechanowie w latach 1928-1939*, która pojawiła się na rynku wydawniczym w 2015 roku, jest bardzo ciekawą publikacją prezentującą aktualny stan badań na temat przedwojennej SG na odcinku granicy polsko-niemieckiej w rejonie Prus Wschodnich. Pewnym jej minusem jest jej podział na poszczególne rozdziały – dwa krótkie rozdziały oraz jeden duży stanowiący zasadniczą część, w której mamy zestawienie różnych zagadnień: z jednej strony strukturę organizacyjną inspektoratu, sprawy kadrowe oraz kwatermistrzowskie, a z drugiej – zagadnienia dotyczące przestępczości granicznej, wywiadu granicznego oraz współpracy z ludnością pogranicza. W rozdziale tym znajdują się również życiorysy kierowników inspektoratu okręgowego, które można byłoby przenieść do części VI powyższej publikacji. Niemniej jednak należy stwierdzić, że książka A.K. Sobczaka jest niezwykle wartościowa ze względu na wykorzystanie przez autora tak licznych materiałów źródłowych i bardzo bogatej ikonografii przedstawiającej fotokopie archiwalnych dokumentów. Omawiana publikacja stanowi uzupełnienie luki w monografiach przedwojennych inspektoratów SG. Dla mnie jako osoby piszącej powyższe omówienie oraz zajmującej się od lat biografistyką osób pełniących służbę w SG istnieje jeszcze jedno

cenne spostrzeżenie, które wymaga podkreślenia. Jest to zamieszczenie w ww. publikacji życiorysów ponad 30 oficerów, strażników i pracowników przedwojennej SG. Warto na koniec przytoczyć słowa Antoniego K. Sobczaka ze wstępu: „książki niniejszej nie należy traktować jako opracowania, a tym bardziej monografii, lecz raczej jako zapowiedź pełniejszego opracowania”.

Omawianą publikację można polecić tym wszystkim, którzy interesują się historią przedwojennej Straży Granicznej, a w szczególności historią jednostki granicznej odpowiedzialnej za ochronę ówczesnej granicy państwowej w rejonie Prus Wschodnich.

PIOTR KOZŁOWSKI
PWSTE JAROSŁAW